

GABRIELA NEAGU, *Șanse de acces la educație în societatea românească actuală*, Editura Lumen, Iași, 2012

Lucrarea *Șanse de acces la educație în societatea românească actuală* reprezintă sinteza numeroaselor cercetări focalizate asupra sistemului de educație din România la care autoarea a participat. Analiza este construită pe două planuri principale, pe de o parte, unitatea de analiză o reprezintă *sistemul de educație*, în vederea elaborării unor comparații la nivel macro între sistemele specifice diferitelor state ale Uniunii Europene, iar pe de altă parte, abordarea coboară la nivelul de analiză al unităților școlare, pentru a înțelege o serie de mecanisme și procese ce caracterizează sistemul național de educație. Bogăția surselor de date utilizate, precum și îmbinarea nivelului cantitativ de analiză cu cel calitativ reprezintă unul dintre punctele forte ale lucrării. Volumul are la bază lucrarea de doctorat susținută de autoare sub coordonarea profesorului Ioan Mărginean.

Încă de la început trebuie menționat caracterul comparativ al analizei elaborate de autoare asupra sistemului de educație din România. Menținând constant ca interes central de cercetare „accesibilitatea” la educație, lucrarea angajează o serie de comparații inter și intra-sistemice. În acest sens, sistemul de educație din țara noastră este comparat cu alte sisteme de educație din Uniunea Europeană pe baza unor sisteme de indicatori consacrați la nivel internațional. În plus, lucrarea se raportează la țintele de performanță pe care responsabilii pentru sistemul de educație și le-au asumat prin adoptarea unor obiective naționale sau europene (*Strategia 2020*). Nivelul finanțării și distribuirea resurselor, evoluția în timp a inegalităților din interiorul sistemelor de educație, caracterul arbitrar al stabilirii unui nivel minim și obligatoriu de educație pentru populație sunt doar câteva dintre subiectele analizate în această lucrare. De asemenea, este important a fi menționată semnificația pe care autoarea o acordă caracterului de specificitate care poate fi asociat anumitor părți ale sistemului de educație din România. Astfel, acolo unde datele cantitative nu sunt disponibile sau acoperă într-un mod insuficient realitatea, lucrarea menționează o serie de cercetări calitative asupra educației din România.

Sistemul de educație din România a început să fie parte componentă dintr-o serie de inițiative strategice europene încă dinainte ca țara noastră să devină membru cu drepturi depline al Uniunii Europene. Specificul sistemelor de educație din țările cu trecut comunist și-a așezat amprenta și asupra educației din România, iar compatibilizarea acesteia cu noul tip de societate a fost una dintre provocările tranziției post-comuniste. Folosind o serie de indicatori elaborați în cadrul programelor OCDE, Eurydice, UNESCO etc., analiza poziționează sistemul de educație românesc în ierarhia sistemelor europene. Principalele repere folosite în acest scop pot fi asociate gradului de accesibilitate la educație, nivelului de bugetare pus la dispoziția responsabililor din domeniul educației și performanța înregistrată de elevi la testele standardizate la nivel internațional.

Focalizând analiza pe dimensiunea accesului la educație, lucrarea subliniază că în evoluția pe care sistemele de educație europene (și nu numai) au înregistrat-o de-a lungul istoriei recente pot fi scoase în evidență o serie de etape distincte. Astfel, având ca principale repere teoretice studiile elaborate de sociologul francez R. Normand, autoarea distinge, la rândul său, între: „etapa disciplinei” (1880–1914), „etapa inteligenței” (1914–1950), „etapa egalității” (1950–1980) și „etapa calității” (1980–prezent).

Dintre multiplele încercări de asigurare a unui sistem echitabil de comparabilitate între performanțele înregistrate de elevii cuprinși în diferitele sisteme naționale de educație, autoarea consideră că „*cel mai bun rezultat al demersurilor întreprinse de-a lungul timpului în a stabili un cadru coerent, fundamentat științific de evaluare a sistemelor de învățământ îl reprezintă programul PISA (Programme for International Student Assessment)*” (p. 36). Acest tip de evaluare este bazat pe o serie de chestionare adresate elevilor și directorilor de școală. În plus, elevii sunt supuși unor teste elaborate, astfel încât să acopere trei domenii considerate fundamentale: citire/lectură, matematică și știință. La fel ca orice sistem de evaluare și sistemul PISA a stârnit o serie de controverse de-a lungul timpului, una dintre principalele limitări ale programului este menționată de autoare ca fiind asociată faptului că „*evaluarea nu vizează măsurarea gradului de acoperire al curriculumului educațional din țara respectivă...*” (p. 36). Rezultatele obținute de elevii români la acest tip de testare a competențelor sunt analizate în lucrare, iar concluzia este că „*elevii noștri se situează printre cei care dețin cel mai scăzut nivel de competențe la finalizarea învățământului obligatoriu*” (p. 80). Rezultatele sunt interpretate în funcție de mediul socioeconomic de proveniență al elevilor, tipul de școală frecventat și genul subiecților.

Analizarea datelor ce caracterizează sistemul de educație din România, luând în calcul nivelul la care se află abandonul școlar sau părăsirea timpurie a școlii, scoate în evidență una dintre problemele semnificative ale sistemului. Astfel, ierarhizarea statelor din Uniunea Europeană pe baza acestui criteriu ne plasează în gruparea statelor cu valori constant peste media Uniunii. Cu toate că ponderea populației cu un nivel scăzut al educației este într-o scădere constantă (2000 – 31,3%; 2004 – 28,5%; 2008 – 24,7%), aceasta caracterizează în continuare un segment semnificativ din totalul populației cu vârsta cuprinsă între 25 și 64 ani. Autoarea atrage atenția asupra evoluției îngrijorătoare a procentajului celor cu nivel scăzut al educației pe grupa de vârstă 25–34 ani, respectiv pe grupa de populație care a părăsit cel mai recent băncile școlii. Astfel, pentru această grupă de vârstă, ponderea celor cu nivel scăzut de educație a avut o evoluție constant ascendentă (2000 – 13,6%; 2004 – 20,4%; 2008 – 21,7%). Aceste caracteristici ale sistemului sunt analizate în legătură cu percepția angajatorilor asupra importanței nivelului de calificare al angajaților, cât și cu o cercetare a CSOP care pune în legătură șansele de a obține un loc de muncă în funcție de nivelul de educație dobândit. În ceea ce privește nivelul de educație al diferitelor grupuri etnice, trebuie menționată situația aparte pe care o înregistrează minoritatea romă. Valorile înregistrate de aceasta pentru învățământul gimnazial (33%) și peste nivelul de bază (aprox 10%) sunt mult sub mediile naționale, iar procentajul celor care au absolvit cel mult nivelul primar de educație este de aproximativ 50% din totalul populației de etnie romă.

Costurile educației și sursele de finanțare ale educației sunt un subiect care revine constant de-a lungul lucrării. Nu se poate vorbi de accesibilitatea sistemului de educație fără a face referire la nivelul costurilor implicate și fără a vedea care sunt principalii finanțatori ai sistemului. Astfel, pe de o parte, lucrarea abordează această problematică pornind de la costurile cu educația la nivel de gospodărie (familie), iar de cealaltă parte este supusă analizei distribuția cheltuielilor pentru educație a diferitelor niveluri de învățământ (primar, secundar, superior). Din acest punct de vedere, subfinanțarea constantă a sistemului de educație este una dintre realitățile ce au caracterizat întreaga perioadă post-comunistă din România.

Tematica inegalității este una dominantă în orice discuție referitoare la accesibilitatea la educație, indiferent dacă analizăm inegalitatea în ceea ce privește resursele de care dispun familiile de proveniență ale elevilor, inegalitatea dintre infrastructura ce caracterizează diferitele medii de rezidență (cercetările la care se face referire în lucrare scot în evidență că mediul urban asigură condiții de învățare superioare celor din mediul rural), sau că vorbim de inegalitatea dintre diferitele tipuri de școli. În acest context, dincolo de misiunea de a transmite și forma competențe, școala poate fi văzută și ca un mecanism de reproducere a inegalităților socioeconomice. Autoarea conduce analiza în termenii asociației „*efectului școlii*”, respectiv a importanței pe care o are tot ceea ce este asociat tipului de școală ale cărei cursuri indivizii le urmează. Vorbind de reproducerea stratificării sociale

prin mecanismele intrinseci procesului educativ, analiza scoate în evidență pozițiile consacrate asupra acestei tematici, făcând referire la P. Bourdieu, R. Boudon, J. Coleman ș.a.

Importanța factorilor care țin de procesele care se desfășoară în interiorul școlii au câștigat, de-a lungul timpului, o importanță ascendentă în elaborarea oricăror tipuri de diagnoză sau strategii referitoare la sistemul de educație. Această perspectivă care accentuează particularitatea unităților școlare a găsit diferite expresii de-a lungul timpului, una dintre acestea fiind și mișcarea SER (*School effectiveness research*). Ceea ce caracterizează mișcarea SER este accentul pe care reprezentanții acesteia îl pun asupra unei serii de factori ca: „*nivelul de dotare tehnico-materială a instituției de învățământ, relațiile dintre școală și familie, caracteristicile corpului profesoral, relațiile dintre cadrele didactice, dintre acestea și elevi, dar și relația dintre acestea și conducerea școlii... etc.*” (p. 138). În această parte a lucrării, autoarea se raportează, prin prisma datelor cantitative și calitative, la o serie de dimensiuni ale sistemului de educație din România: corpul cadrelor didactice, populația școlară, relațiile dintre școală și familie, atmosfera din școală, așteptările cadrelor didactice vis-à-vis de performanțele elevilor. Principalele repere care conduc analizarea corpului cadrelor didactice sunt asociate de autoare specificului activității didactice, implicării acestora în procesul îmbunătățirii constante prin participarea la cursuri de formare și perfecționare profesională, atitudinile pe care cadrele didactice la manifestă față de schimbare, relațiile existente între cadrele didactice, fluctuația personalului în interiorul și în afara sistemului, nivelul de satisfacție înregistrat prin munca depusă și modul în care este percepută activitatea de conducere a *leader*-ului existent în școală. O mare parte a datelor folosite pentru acoperirea tuturor acestor paliere legate de liniile definitorii ale corpului cadrelor didactice din România sunt preluate din cercetari organizate de Metro Media Transilvania (2007), Barometrul de Opinie Publică (2004) și ICCV.

Caracterul eterogen al populației școlare din România poate fi cunoscut atât prin referirea la caracteristicile socioeconomice ale mediului familial de proveniență, cât și prin raportarea la performanțele obținute de elevi în cadrul diferitelor trepte ale sistemului. Necesitatea existenței personalului specializat pentru a asigura consilierea și orientarea profesională a elevilor poate găsi un răspuns satisfăcător prin prezența unui consilier școlar sau a unui psiholog specializat doar în aproximativ 65% dintre școli (p. 207). Pe lângă existența unei ierarhii a unităților școlare există și o ierarhie a claselor din interiorul aceleiași școli, Neagu observând că în „*clasele bune sunt repartizați elevii considerați a fi cei mai favorizați din punct de vedere socioeconomic, familial, cultural și clasele slabe, unde învață ceilalți copii. Această situație este cunoscută sub denumirea de „efectul de clasă”*” (p. 210). Majoritatea unităților școlare sau claselor în care învață populația școlară defavorizată obțin performanțe scăzute atât la activitățile de la clasă, cât și la evaluările naționale.

În partea finală a lucrării o atenție deosebită este acordată relației dintre școală și familie, aceasta fiind văzută ca un element-cheie pentru asigurarea reușitei școlare a elevului. De-a lungul timpului au existat forme diferite de manifestare ale acestui tip de relaționare, iar în perioada de democratizare a educației cooperarea dintre reprezentanții școlii și familiile elevilor a devenit fundamentală. În acest sens, analiza atrage atenția asupra particularităților imprimate acestei relații de către reprezentanții ambelor părți. Pe de o parte, tipul de școală și caracteristicile cadrelor didactice implicate sunt aspecte importante pentru eficientizarea unei astfel de relații, iar pe de altă parte, implicarea familiei elevilor diferă în funcție de structura acesteia, numărul copiilor, nivelul de educație al părinților, ocupația și veniturile acestora, mediul de rezidență (p. 218). Dincolo de acest mod de condiționare obiectivă a relației dintre școală și familie, mai există și o serie de aspecte subiective ale acestei relații, respectiv percepțiile, aspirațiile, atitudinile și comportamentele părinților față de școală. Din acest punct de vedere, „*dacă părinții au o percepție negativă asupra gradului de accesibilitate a învățământului sau a calității acestuia, eforturile lor în a se mobiliza, de a se implica în activitatea educațională sunt limitate... O percepție pozitivă conduce la acțiuni favorabile educației, la includerea școlii în strategiile, proiectele familiilor pe termen mediu și lung*” (p. 227). Bineînțeles, unul dintre principalele repere în formarea percepțiilor și a atitudinilor față de educație este imaginea pe care aceasta o are în spațiul public. Din acest punct de vedere, schimbările

numeroase și incoerențele administrative afectează în mod negativ relația dintre școala românească și mediul familial.

Polarizarea pare să fie termenul care este considerat ca fiind emblematic pentru sistemul de educație din România (p. 281). Modalitățile de manifestare ale polarizării sunt analizate pe întreg parcursul lucrării, Neagu subliniind atât diferențele semnificative dintre sistemul de educație din România și cele din țările dezvoltate ale Uniunii Europene, cât și diferențele importante dintre diferitele categorii de elevi ce învață în interiorul sistemului de educație românesc. Fiecare dintre aceste puncte de diferențiere este analizat în detaliu, lucrarea folosind o varietate de baze de date cantitative și rapoarte de cercetare calitativă. Experiența de cercetător a autoarei asigură coerența unui demers de amploare, care reușește să îmbine linii analitice ce țin de stratificare socială cu evoluția și reconfigurarea unui sistem național de educație. Particularizarea la nivel regional este, probabil, cursul firesc de evoluție viitoare al acestui tip de analiză al accesibilității la educație, în condițiile în care, așa cum lucrarea demonstrează, seria de politici strategice aplicate în domeniul educației are numeroase limite și neajunsuri.

Alin Croitoru